

אזור הביטחון מבט מבפנים

סא"ל אלכס סלע

במפגשים עם קציני מטה מבצעיים המנחים את הכפריים בכל נושאי הפיתוח החקלאי ובטיפול השוטף בגידולים ובבעלי חיים. לא מעט כספים הושקעו בפיתוח תשתית המים והדרכים החקלאיות, דבר שאיפשר עיבוד אינטנסיבי יותר של השטח החקלאי הקיים.

יחד עם זאת כדי למנוע הפרדה של אזור הביטחון מכלל לבנון נפתחו מעברים אורחיים שאיפשרו מגע יומיומי בין תושבי דרום לבנון לצפונה. יכולת זו של מסחר כללי יצרה דינמיקה של שיתוף פעולה כלכלי ללא הסתמכות בלעדית על ישראל.

עבור הנוצרים, שלא יכלו מסיבות ביטחון ליצור קשר כלכלי ואישי דרך השטח שמצפון לצפונה שהיה בשליטה שיעית או פלסטינית, הוקם נמל מסחרי בראש הנקרה, אשר מאפשר קשר ימי קבוע עם החלק הנוצרי שבביירות. נמל זה איפשר גם לפליטים רבים לחזור לצפון ובכך הוריד לחצים בתוך האזור.

בעקבות הפעילות הישראלית האזרחית הופנו גם כספים של ממשלת ביירות לפרויקטים בדרום כדי למנוע השפעה ישראלית מצטברת בשטח. אחד הפרויקטים היה הרחבת כביש הדרום, פרויקט שלא הושלם בשל אי הזרמת כספים מצד הממשל. הסיוע האזרחי יצר מנהיגות מקומית שלקחה על עצמה לקיים את הקשר עם הכפרים תוך יצירת תשתית של מנהל מקומי (ועדות) אשר מייצגות את האינטרסים של התושבים.

הקמת צבא דרום לבנון

צבא דרום לבנון של היום בפיקודו של גנרל לאחד, שונה מכוחותיו של המיג'ור ח'דד בתקופת אד"ל. מבנהו של צד"ל כפי שנתגבש בשנותיים האחרונות מושתת על מספר הגדרות יסוד שחלקן צבאיות מובהקות וחלקן מותאמות לאופי האוכלוסייה והחיליים המשרתים בו. אחד המאפיינים, הוא הצבת חיילים רבים המשרתים באזורים קרובים למקום מגוריהם כדי להדגיש את הקשר שבין הישיבה במוצב או סיורי הבט"ש לבי

הגדרת אזור הביטחון הייתה מבוססת על מספר כללים שקיומם — כך הובן — ייתן ביטחון ושקט יחסי באזור הביטחון: ראשית, כבעבר גם כיום הייתה כוונת המערכת הצבאית להקנות לעצמה יכולת לבלום את הטרור ולפעול נגדו בתוך לבנון, ובכך להימנע מהצורך בפעילות ביטחון שוטף על קו הגבול עצמו. שנית, אזור הביטחון מושתת על אוכלוסייה נוצרית ודרוזית בעיקרה וכמה כפרים שיעים, אשר כבר בעבר בתקופת אד"ל שיתפו פעולה עם ישראל בניסיון לעקור את הטרור הפלסטיני מהשטח. גם הפעלת כוח צבאי מקומי הייתה אמורה ליצור מערכה של מעורבות והזדהות של תושבי הדרום עם הכוח המקומי.

גבולות אזור הביטחון נקבעו לאור הרצון למצוא שטח ובו אוכלוסייה מעטה ככל האפשר, למעט, יצירת קשר בין אזור הדרום לג'זין, שבה היה ריכוז גדול של נוצרים אשר הכוח המקומי (צד"ל) היה צריך להגן עליהם.

הזמן שחלף מאז הוקם אזור הביטחון קצר אולי, אך דומה כי בכל זאת ניתן כבר להצביע על התהליכים וההתפתחויות שחלו במשך הזמן.

היחסים עם האוכלוסייה המקומית

עם הקמת המסגרת הצבאית של צד"ל חודשה גם פעילות הסיוע האזרחי, אשר נתקיימה למעשה במהלך מערכת של"ג ולאחריה. מערכת הסיוע האזרחי של ישראל לתושבי אזור דרום לבנון פועלת מאז שנות ה-70 המוקדמות, והיא מושתתת על עיקרון של תמיכה בפיתוח התשתית החקלאית והכלכלית באזור, תוך מתן דגש על קידום הרפואה והפיתוח הרפואי על כל המשטמע מכך. מאז 1985 פיתח מנהל הסיוע מערכת רפואית הבנויה בעיקר על בית חולים מרכזי במרג' עיון ובית חולים נוסף — בתהליכי פיתוח — בכינת ג'בל, זאת בשונה מהשיטה הקודמת של הכנסת רופא לכפרים באמצעות מרפאה ניידת. פיתוח המוסדות הרפואיים איפשר להפנות את החולים לטיפול באזור עצמו מבלי להצטרך לבתי חולים בישראל. בתחום החקלאי מתבטא הסיוע

אזור הביטחון נוצר בעקבות החלטה על יציאת צה"ל מלבנון במאי 1985 ועל יצירת אזור ביטחון כדוגמת אזור דרום לבנון ערב מבצע של"ג. באותה עת סביר היה להניח כי אם צה"ל ייצא מלבנון ייפסק הטרור השיעי כלפי חייליו, אך לא כאלה היו הדברים.

גנרל לאחה, מפקד צבא דרום לבנון.

יטחון המשפחות והכפרים. בהרכב הצבא נשמרת היחסיות העדתית פרופורציה של 10% דרוזים, 20% שיעים ושאר נוצרים. המעורבות העדתית בתוך המסגרות פלוגתיות של צד"ל היא התפתחות טבעית יובית, וניתן למצוא חיילים ומפקדים שיעים פועלים באזורים נוצריים ואף באזורים דרוזיים להיפך. דבר זה תורם לגיבוש המסגרת ומבטל את עדתיות שבתוך המרכיב הפלוגתי. פעילות הבט"ש השגרית של חיילי צד"ל ידוכות בשני תחומים מרכזיים. ישיבה במוצבי קו, המהווים מטרה לתקיפת ארגונים ומכאן שיבותם; וסיורי בט"ש לאורך צירים הן על קו מוצבים והן בתוך אזור הביטחון עצמו. בנוסף לכך נערכים לעתים ריכוזי כוחות בקנה דה הגדול מן הריכוז הפלוגתי-גדודי, לצורך צוע פעילות מבצעית מעבר לאזור הביטחון עיקר סריקות בכפרים בעקבות ארגוני הטרור). לאורך כל הדרך הוצבו סימני שאלה בדבר

יכולתו המורלית של צד"ל לספוג אכזות בקנה מידה גדול יחסית לגודלו, ולאור ניסיון העבר ניתן לומר כי המנטליות השונה מזו שאנו מכירים, יוצרת יחס מקומי משפחתי מובהק לנושאי האכזות. חייל צד"ל אשר נהרג ומובא לקבורה בכפרו, רק משפחתו וכפרו שותפים לאבל ולא הכפרים האחרים שלא לדבר על העדה כולה. גישה זו מקלה על צד"ל לספוג אכזות.

צד"ל מונה כיום כמה אלפי חיילים המאורגנים בחמישה גדודים עם ארטילריה ואלמנטים של שריון, כאשר דגש פעילותם הינו על ביטחון שוטף. אין כל כוונה לא במוצהר ולא בפועל לראות את צד"ל כגורם בעל יכולת עצמאית להתמודד עם מסגרות צבאיות גדולות (צבא לבנון או כוחות סוריים) אלא יש לראותו כגורם מקומי המסוגל במבנהו ובאימוניו לקיים רמת ביטחון ולמנוע חדירה של חוליות חבלה וגם זאת בגיבוי של כוחות צה"ל מהקו הסגול.

המנהיגות הפוליטית והצבאית המקומית כשהוקם אזור הביטחון היו בו כבר אלמנטים של מנהיגות עדתית אשר פעלה בתוכו. במקביל להתגבשות אזור הביטחון וצד"ל נוצרו שני מרכיבי מנהיגות: האחד, מנהיגות אזרחית הבנויה סביב אנשי דת לעדותיהם ובשיתוף עם גורמי כוח כלכליים, בעיקר סוחרים — שיתדיו מהווים את הוועדות האזוריות השונות הנותנות את הפתרון לחיי היום יום בתחום הקשר עם ישראל וצד"ל, והאחר — המנהיגות הצבאית המתורכות סביב גנרל לאחה שהוא גם גורם סמכותי כלפי המנהיגות האזרחית. לאחה הוא המפעיל והמכוון של המנהיגות העדתית בתוך אזור הביטחון וצד"ל מאחד בתוכו את כלל מרכיבי העדות ומשמש סמל לאחדות העדתית בדרום. אזור הביטחון הוא היחיד בין חלקי לבנון שמתקיים בו שיתוף פעולה בין שלוש העדות (שיעים, נוצרים, דרוזים). המעורבות בכפרים של הגורם הצבאי מאפשרת יתר יזמה ומעודדת את הפעילות האזרחית במערכת. בדרום משולבים המנהיגות המסורתית

וכוחות צעירים יותר הבאים מתוך הכפר או המשרתים בתוך צד"ל. שילוב זה הינו ייחודי ותורם לשיתוף הפעולה בין המרכיבים השונים של אוכלוסיית הדרום. עם זאת ראוי לזכור כי תושבי הדרום נתונים גם ללחצים של גורמי מנהיגות מחוץ לאזור הביטחון. הנוצרים מושפעים ממנהיגיהם הפועלים בכירות, והשיעים מזדהים באופן גלוי עם אמ"ל כמייצגם העדתי בלבנון. למרות זאת זוהי השפעה כללית ביותר ואינה מורגשת לגבי הפרט במערכת.

שינויים והיערכויות חדשות של אויבי הרצועה

כאמור לפני מבצע של"ג התמודד אד"ל עם הפלסטינים. מאז הוקם אזור הביטחון השתנו אויביו והם כוללים לצד הפלסטינים גם ארגונים נוספים:

אמ"ל — הרואה באזור הביטחון חלק מתחום השפעתו הטבעית בשל הרוב השיעי שבו. מבחינת אמ"ל אזור הביטחון הינו מטרה לשליטה ולקבלת סמכות לכשתיסוג משם ישראל.

חיזבאללה — הארגון בעל האוריינטציה הפרו-איראנית הרואה בעדה השיעית בלבנון גורם ממשיך למהפכה האיראנית אשר מטרתה הסופית הינה ירושלים. לפיכך מבחינתו אזור הביטחון אינו אלא אבן נגף נוספת בדרך אל המטרה, והוא מוכן לשתף פעולה עם הפלסטינים ועם כל גורם אחר היכול לקדם את המהפכה השיעית ולפגוע בישראל.

הפלסטינים — האויב המסורתי של אזור הביטחון הרואה בישיבה בלבנון ערובה ליכולת פעולה מבצעית כנגד ישראל, ואזור הביטחון הוא מטרה ראשונית בדרך להשגת היעד. הפלסטינים ישתפו פעולה עם כל גורם לבנוני שיהיה מוכן להתחייב לאפשר להם לשבת בתוך לבנון ולפעול כנגד אזור הביטחון וישראל.

הסורים — הסורים הינם הגורם הדומיננטי העומד מאחורי כלל הפעולות היוזמות נגד אזור הביטחון. מטרתם היא להפוך את הלחימה נגד אזור

חיילי צד"ל — פעילותם מורכבת משיבה במוצבי הקו ומסיורי כט"ש לאורך צירים.

הביטחון ונגד צה"ל לגורם מלכד של כלל הארגונים הלוחמים ולאפשר לעצמם להשתלט באופן הדרגתי על לבנון. מבחינתם אזור הביטחון אינו מהווה מטרה ישירה הבולמת את תהליך ההשתלטות על לבנון, אלא מטרה שאליה יש למשוך את כלל הגורמים העדתיים ובכך ליצור אחדות פעולה המזדהה עם המטרות הסוריות. כן קיימים ארגונים נוספים המנסים לפעול באופן עצמאי או בשיתוף פעולה עם גורמים אחרים.

הכוח הרב-לאומי באזור הביטחון חסרונו הבולט בשטח של הכוח הרב לאומי הוא במגבלות המנדט אשר ניתן לו. רשמית אין הכוח מכיר בקיומו של צד"ל באזור הביטחון, ומכאן ריבוי התקלות וההתנגשויות עימו, אך עם זאת טיפולו בחוליות החבלה למיניהן אינו תקיף ואינו מגביל את פעילותן. עצם ההגדרה של ההכרה בכוח המרכזי הפועל בשטח אזור הביטחון, טומנת בחובה תהליך בלתי נמנע של התנגשויות אשר הובילו למאבקי כוח בשטח. ככלל נאלץ יוניפי"ל ללמוד להסתדר עם חיילי צד"ל, ואף ליצור איתם קשר בלתי פורמלי בעזרת מערכת קציני קישור, פגישות תיאום והידברות הרדית. לגבי ארגוני החבלה, נוקט יוניפי"ל מדיניות של הבלגה כלפי הטרור מתוך רצון לא להגיע לחיכוך אלים ולהימנע מאבדות. כתוצאה מכך ניצלו חוליות החבלה את הקרבות כדי לפגוע בחיילי צד"ל, תוך ניצול העובדה שביצוע הפיגוע בקרבת מקום לעמדות יוניפי"ל מאפשר למחבלים מידה של ביטחון מעצם ההתחבאות מאחורי הכוח. יוניפי"ל נוהג בדרך כלל לפרוק את נשקן של חוליות החבלה שנתפסו, לשלוח את המחבלים חזרה לצור, ולהחזיר אחר-כך את הנשק. יחד עם זאת, עצם הימצאותם של 7,000 חיילי יוניפי"ל בשטח והסריקות והבדיקות שהם עורכים מאפשרות לגלות חוליות בהיותן בדרך לבצע פיגועים, ולגלות מטענים ומיקוש בצירים.

מערכת ההסברה באזור הביטחון

להקמתו של אזור הביטחון נלוותה מערכת שמועות הן בקרב הגורמים בשטח: יוניפי"ל, אמ"ל, והן בקרב אמצעי התקשורת. עיקר לחצי ההסברה היו סביב השאלה האם תיסוג ישראל מאזור הביטחון כפי שעשתה בשאר האזורים בלבנון, האם יחלפו כוחותיה בכוחות יוניפי"ל והאם קיימת הסכמה בין ישראל לבין אמ"ל, על מסירת השטח לידיהם. מערכת שמועות זו יצרה קשיים בהשגת שיתוף הפעולה של האוכלוסייה המקומית עם גורמי צה"ל ועם גנרל לאחד. נדרשה הסברה תקיפה וברורה בדבר עתידו וייעודו של אזור הביטחון. הוויכוח ואי הבהירות שבאו לידי ביטוי בכלי התקשורת בישראל, הוסיפו שמן

למדורה. הקו ההסברתי שנוקט היה הפעלתה של המערכת הפוליטית והביטחונית בישראל, אשר דיברה על אינטרס לא ברח-חלוף, על המחויבות העמוקה שיש לישראל באזור דרום לבנון, ועל כך שיצירת אזור הביטחון משרתת את ביטחון צפון ישראל ודרום לבנון. במשך הזמן, וחרף לחצים שונים שהופעלו על האוכלוסייה המקומית בעיקר ע"י גורמים בין-לאומיים, התברר כי ישראל איננה משנה את מדיניותה, והתמיכה הניתנת לצבא דרום לבנון, הינה עקבית, וישראל עומדת מאחורי עמדתה בדבר התמיכה לאורך זמן באזור הביטחון. נראה כי השילוב של קו הסברה תקיף בדבר מעורבותה של ישראל ועמידתה מאחורי צבא דרום לבנון, והביטוי המעשי לכך הביאו לשיתוף פעולה מלא של האוכלוסייה השיעית והדרוזית עם צד"ל.

יחסי צה"ל באזור הביטחון

בכלל קיימת מגמה ברורה של שמירת הביטחון השוטף באזור דרום לבנון ע"י צבא דרום לבנון. פעילותו ומעורבותו של צה"ל בתוך האזור מתמקדת בשני מישורים. האחד, חונכות לצבא דרום לבנון והשני, מעורבות ישירה של כוחות צה"ל באזור, בעיקר כתמיכה וסיוע לצד"ל באירועים שהינם מעבר לבט"ש. התארגנותן של חוליות חבלה בסדרי גודל גדולים ותקיפה מאסיבית של מוצבי צד"ל הכריחו את צה"ל להתערב באופן פעיל ולבלום את המתקפות. ככלל, קיימת המגמה של מינימום מעורבות צבאית ישראלית פעילה בשטח ומקסימום גיבוי היות שצד"ל נבנה במתכונת צבאית מסודרת, הרי המעורבות של צה"ל באה לידי ביטוי בתמיכה בכלים ובאמצעים אשר אין בידי צד"ל. עיקר

הגיבוי של צה"ל הינו במערכת המודיעין, בסיוע אווירי ובשיתוף פעולה בין המוצבים של צד"ל לכוחות ניידים של צה"ל. מאז שהוקם אזור הביטחון ירדה רמת המעורבות הפעילה של צה"ל באזור הביטחון למינימום.

מבט לעתיד

מאז הוקם אזור הביטחון הוכרז שאינו דורש שינוי במצב הקיים. לפיכך קיומו בטווח הנראה לעינינו — מובטח. ישנם מספר גורמים אשר יכולים לשנות או לבטל את אזור הביטחון. האחד — הגיבוי שנראה כרגע תיאורטי בלבד, הינו האפשרות בדבר הסכמה לאומית חדשה בלבנון. כתוצאה מכך יהיה צורך להגיע להסדר של החזרת השטח לידי צבא לבנון, תוך שילוב של צד"ל בהסדר החדש. השני, אפשרות התאוששותה והגברת כוחה של אמ"ל הממוסדת, אשר יהיה לה הכוון לנטרל את חיובאללה והפלסטינאים בדרום באפשרות כזו יש מקום לראות שיתוף פעולה בין אמ"ל לצבא דרום לבנון. השלישי, שגם הוא אינו כרגע בבחינת אפשרות ריאלי, הינו שינוי בתפיסת יסוד של המעורבות הישראלית באזור דרום לבנון אשר יביא לנפילתה הבטוחה של כלל המערכת הביטחונית הצד"לית באזור הביטחון כל שלוש האפשרויות אינן מעשיות כרגע, ועל כן באין שינוי מהותי ימשיך אזור הביטחון לתפקד ולתת את הדיכוי של ביטחון גבול הצפון של מדינת ישראל.

